

NUTQ BUZILISHLARINI KORREKSIYALASHDA ARTIKULYATSION GIMNASTIKANING AHAMIYATI.

Madraimova Gulshoda Xayrulla qizi

O`zMPU Pedagogika-psixologiya va inkluziv ta`lim fakulteti Logopediya yo`nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada nutq buzilishlarini korreksiyalashda artikulyatsion gimnastikaning ahamiyati yoritilgan. Artikulyatsion gimnastikaning maqsadi, statik va dinamik mashqlarning o'ziga xos xususiyatlari hamda ularning nutq apparati faoliyatini rivojlantirishdagi o'рни tahlil qilingan. Shuningdek, artikulyatsion mashqlarning artikulyatsion apparat mushaklarini mustahkamlash, tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishga tayyorlash, harakat koordinatsiyasini shakllantirish, logopedik korreksiya samaradorligini oshirish va nutq nuqsonlarining oldini olishdagi ahamiyati ochib berilgan. Tadqiqot natijalari artikulyatsion gimnastikaning fonematik idrok, nutqiy faollik va kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirishda muhim vosita ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: artikulyatsion gimnastika, nutq buzilishlari, logopediya, korreksiya, artikulyatsion apparat, tovush talaffuzi, fonematik idrok, nutqiy rivojlanish, statik mashqlar, dinamik mashqlar.

Аннотация: В данной статье рассматривается значение артикуляционной гимнастики в коррекции нарушений речи. Анализируются цель артикуляционной гимнастики, особенности статических и динамических упражнений, а также их роль в развитии артикуляционного аппарата. Особое внимание уделяется значению артикуляционных упражнений в укреплении мышц органов артикуляции, подготовке к правильному произношению звуков, формированию координации движений, повышению эффективности логопедической коррекции и профилактике речевых нарушений. Результаты исследования показывают, что артикуляционная гимнастика является эффективным средством развития фонематического восприятия, речевой активности и коммуникативных навыков у детей с нарушениями речи.

Ключевые слова: артикуляционная гимнастика, нарушения речи, логопедия, коррекция речи, артикуляционный аппарат, звукопроизношение, фонематическое восприятие, речевое развитие, статические упражнения, динамические упражнения.

Annotation: This article examines the importance of articulation gymnastics in the correction of speech disorders. The purpose of articulation gymnastics, the characteristics of static and dynamic exercises, and their role in the development of the speech apparatus are analyzed. The study also highlights the significance of articulation exercises in strengthening the muscles of the articulatory apparatus, preparing children for correct sound pronunciation, developing movement coordination, increasing the effectiveness of speech therapy interventions, and preventing speech disorders. The findings indicate that articulation

gymnastics is an effective tool for improving phonemic perception, speech activity, and communicative skills in children with speech impairments.

Keywords: *articulation gymnastics, speech disorders, speech therapy, correction, articulatory apparatus, sound pronunciation, phonemic perception, speech development, static exercises, dynamic exercises.*

Artikulyatsiya gimnastikasining maqsadi, tovushlarni to'g'ri talaffuz etish uchun zarur bo'lgan artikulyatsiya a'zolarini to'liq, aniq keltirish va oddiy harakatlarni murakkab harakatlarga- turli xil fonemalarning artikulyatsiya tartibiga birlashtirishdan iboratdir.

Hamma artikulyatsion mashqlari tizimini ikki turga bo'lish mumkin: statik va dinamik.

Statik mashqlarda artikulyatsiya a'zolari turli holatlarga keltiriladi, lekin harakat bo'lmaydi. Masalan: "Belkurakcha", "To'siq", "Yelkancha", va hokazo mashqlar. Bularda artikulyatsion apparat ma'lum holga keltirilib, harakatsiz bo'ladi.

1-rasm

Yelkan mashqi

2-rasm

Belkurakcha mashqi

Statik tayyorgarlik mashqlarini bajarish ketma-ketligi

1. «Belkurakcha». Til keng holda chiqarilib, bo'shashtiriladi va pastki lab ustiga qo'yiladi. Bunda til titramasligi kerak. Til shu holda 10- 15 daqiqa ushlab turiladi.

2. «Kosacha». Og'iz keng ochiladi, til keng chiqarilib yuqoriga ko'tariladi. Til yuqori tishlar tomon olib boriladi, lekin ularga tekkizilmaydi. SHu holda til 10 15 daqiqa ushlab turiladi

3. «Ninacha». Og'iz ochiladi. Til oldinga tomon ingichka qilib chiqariladi. SHu holatda 15 daqiqa ushlab turiladi

4. «Tepacha». Og'iz yarim ochiladi. Tilning orqa yonlari yuqori jag' tishlar bilan qisiladi. Tilning uchi pastki oldingi tishlarga tiraladi. Bu holat 15 daqiqa ushlab turiladi

5. «Naycha». Til keng holda chiqariladi. Tilning ikki yon tomoni yuqori tomon buklanadi. 1. Hosil qilingan naychadan puflanadi. Mashq sekin sur'atda 10- 15 marta bajariladi .Aytib o'tilgan mashqlarning har biri aniq, sekin 8- 10 marta bajariladi

Dinamik mashqlarda artikulyatsiya a'zolari turli holatlarga va shu bilan birga harakatga keltiriladi, bularga "Soatcha", "Futbol", "Shirin murabbo", "Toychoq yoki Otcha", va "Yelkanchaga puflaymiz " mashqlarini misol qilishimiz mumkin.

3-rasm

Soatcha mashqi

Dinamik tayyorgarlik mashqlarni bajarish tartibi

4-rasm

Shirin murabbo mashqi

1. «Soatcha». Til uzun-ingichka qilib chiqariladi. So'ng shu holda til og'izning o'ng burchagidan chap burchagi tomonga qarab harakatga keltiriladi. Mashq 15–20 martabajariladi

2. «Ot». Til tanglay tomon so'rilib, so'ng qo'yib yuboriladi. Shunda til taqillagan ovoz chiqaradi. Tilni taqillatish sekin va kuchli bo'lishi kerak. Bu mashq 10–15 martabajariladi

3. «Qo'ziqorin». Og'iz ochiladi. Til tanglay tomon so'riladi, Shunda til tanglayga qattiq jipslashadi. Bu holda til ushlab turiladi, shu vaqtning o'zida pastki jag' pastga tomon tushiriladi. Bu mashq 10– 15 marta bajariladi. Bu mashqning «Ot» mashqididan farqi shuki, til tanglayga jipslashgach, qo'yib yuborilmaydi.

4. «Arg'imchoq». Til uzun-ingichka qilib chiqariladi, so'ng navbatma-navbat goh burun, goh iyak tomon olib boriladi. Bu vaqtda og'iz bekitilmaydi. Mashq logoped sanog'i ostida 10–15 marta bajariladi

5. «Mazali murabbo». Til keng holda chiqariladi, so'ng yuqori lablar yalanadi va til og'iz ichiga olinadi. Bu mashq 10– 15 marta qaytariladi.

6. «Bo'yoqchi». Til chiqariladi, og'iz yarim ochiq holda bo'ladi. Til bilan avval yuqori lab, so'ng pastki lab aylana bo'ylab yalanadi. Bu mashq yo'nalishni o'zgartirgan holda 10 marta bajariladi.

7. «G'altak». Til uchi oldingi pastki tishlar orqasiga tiraladi. Tilning orqa yon tomoni yuqoridagi jag' tishlar bilan qisiladi. Keng til oldinga chiqariladi, so'ng yana og'iz ichiga olinadi. Bu mashq 15 marta bajariladi.

Har bir tovushlarni to'g'ri talaffuzga qo'yishda logoped aytib o'tilgan mashqlardan faqat zarur deb hisoblanganlarini tanlab oladi. Tanlab olingan mashqlar qo'yilishi lozim bo'lgan tovush artikulyatsiyasiga mos kelmog'i lozim

Artikulyatsion gimnastikaning korreksion ahamiyati

❖ Artikulyatsion apparat mushaklarini rivojlantiradi

Nutq hosil bo'lishida til, lablar, yumshoq tanglay va pastki jag' faol ishtirok etadi. Ushbu organlar mushaklarining sust rivojlanganligi yoki harakatchanligining cheklanganligi tovushlarning noto'g'ri talaffuz qilinishiga sabab bo'ladi. Artikulyatsion gimnastika mashqlari orqali mushaklarning tonusi me'yorlashadi, harakat amplitudasi kengayadi va nutq organlarining aniqligi ortadi. Artikulyatsion apparatning yetarli darajada rivojlanmaganligi

ko'plab fonetik nuqsonlarning asosiy sabablaridan biri bo'lib, maxsus mashqlar bu kamchiliklarni bartaraf etishda muhim vosita hisoblanadi.

❖ Tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishga tayyorlaydi

Har bir nutq tovushi ma'lum artikulyatsion holat orqali hosil qilinadi. Masalan, "r" tovushini talaffuz qilish uchun til uchining yetarlicha harakatchanligi talab etiladi. Artikulyatsion gimnastika tovushlarni qo'yishdan oldingi tayyorgarlik bosqichi bo'lib, nutq a'zolarini kerakli holatni egallashga o'rgatadi. Tayyorlov mashqlarisiz tovushlarni korreksiyalash jarayoni murakkablashadi va ko'proq vaqt talab qiladi.

❖ Harakat koordinatsiyasini shakllantiradi

Nutq ishlab chiqarish jarayoni turli artikulyatsion organlarning o'zaro muvofiqlashgan harakatiga asoslanadi. Til, lab va jag' harakatlarining bir vaqtda va aniq bajarilishi tovushlarning ravon talaffuz qilinishini ta'minlaydi.

Artikulyatsion mashqlar natijasida harakatlarning ketma-ketligi va aniqligi rivojlanadi. Bu ayniqsa dizartriya va fonetik-fonematik rivojlanish buzilishlarida muhim ahamiyatga ega. Mashqlar bolaning artikulyatsion motorikasini takomillashtirib, nutq apparati faoliyatini muvofiqlashtiradi.

❖ Logopedik korreksiya samaradorligini oshiradi

Artikulyatsion gimnastika logopedik mashg'ulotlarning barcha bosqichlarida qo'llaniladi. Tovushlarni qo'yish, mustahkamlash va nutqqa kiritish jarayonlarida muntazam bajarilgan mashqlar ijobiy natijalarga erishish imkonini beradi. Mashqlarni muntazam qo'llash natijasida bolalarda tovush talaffuzidagi nuqsonlar tezroq bartaraf etiladi va korreksion jarayonning umumiy samaradorligi oshadi.

❖ Nutq nuqsonlarining oldini oladi

Artikulyatsion gimnastika nafaqat mavjud nutq buzilishlarini tuzatish, balki ularning oldini olish vazifasini ham bajaradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq apparatini rivojlantirishga qaratilgan mashqlar tovush talaffuzi bilan bog'liq muammolarning yuzaga kelish ehtimolini kamaytiradi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, artikulyatsion mashqlar bilan muntazam shug'ullangan bolalarda tovush talaffuzi ancha tez shakllanadi, fonematik eshituv rivojlanadi va nutqning umumiy sifati yaxshilanadi.

❖ Fonematik idrok va nutqiy faollikni rivojlantiradi

Artikulyatsion gimnastika bolaning tovushlarni eshitish va farqlash qobiliyatining rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bola tovush hosil bo'lish jarayonini anglagan sari ularni bir-biridan ajratish va to'g'ri qo'llash imkoniyati ortadi. Bu esa fonematik idrokning rivojlanishiga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, muvaffaqiyatli talaffuz bolada o'ziga bo'lgan ishonchni oshiradi, muloqotga kirishish faolligini kuchaytiradi va ijtimoiy moslashuv jarayonini yengillashtiradi.

So'nggi yillardagi ilmiy adabiyotlar tahlili artikulyatsion gimnastikaning tovush talaffuzini shakllantirishdagi o'rni nafaqat periferik nutq organlari harakatini yaxshilash, balki markaziy nerv tizimi darajasida ham motor ko'nikmalarini mustahkamlash orqali amalga oshirishini ko'rsatadi.

Uning metodikasi yoshga va nutq buzilishining turiga qarab differensial yondashuvni talab etadi va zamonaviy texnologiyalar bilan integratsiyalashuvi uning samaradorligini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, artikulyatsion gimnastika nutq buzilishlarini korreksiyalashda eng muhim va samarali logopedik vositalardan biri hisoblanadi.

U artikulyatsion apparat mushaklarining harakatchanligi va koordinatsiyasini rivojlantirib, tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi.

Statik va dinamik mashqlar nutq a'zolarining funksional imkoniyatlarini kengaytirib, fonetik nuqsonlarni bartaraf etish hamda yangi artikulyatsion ko'nikmalarni shakllantirishga yordam beradi.

Shuningdek, artikulyatsion gimnastika fonematik idrok, nutqiy faollik va kommunikativ kompetensiyaning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Muntazam va maqsadga muvofiq tashkil etilgan artikulyatsion mashqlar logopedik korreksiya samaradorligini oshiradi, nutq nuqsonlarining oldini olishga xizmat qiladi hamda bolalarning ijtimoiy moslashuvi va shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi.

Shu bois artikulyatsion gimnastika nutq buzilishlarini bartaraf etish va profilaktika qilishda logopedik ishlarning ajralmas tarkibiy qismi sifatida alohida ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ayupova M. Yu. Logopediya Toshkent 2007
2. Qodirova M.X., Xudoyberdiyeva D.A. Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq nuqsonlarini korreksiyalashda artikulyatsion gimnastikaning ahamiyati. Pedagogik mahorat ilmiy-nazariy va metodik jurnal, 2022, No2
3. Murodova M.M. Artikulyatsion gimnastika orqali nutqiy nuqsonlarni bartaraf etish metodikasi. Fan va jamiyat ilmiy jurnali, 2022.
4. Xudoyberdiyeva N.R. Logopedik ishda artikulyatsion gimnastikaning o'ziga xos xususiyatlari. Xalq ta'limi jurnali, 2022.
5. Artikulyatsion gimnastikaning tovush talaffuzini shakllantirishdagi o'rni
<https://internationalconf.org/index.php/germany/article/view/3035>